

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti

FAN

YERDAN FOYDALANISH EKOLOGIYASI

MAVZU
02

ATROF –MUHIT MUHOFAZASI

MUQUMOV ABDUG'ANI
MURATOVICH

YERDAN FOYDALANISH
KAFEDRASI

2-mavzu: ATROF – MUHIT, INSON VA TABIAT O‘RTASIDAGI O‘ZARO TA‘SIR

REJA:

- 1. Atrof muhit, tushuncha va mavjudlik sharoitlari.**
- 2. Atrof muhit muhofazasi.**
- 3. O‘zbekiston respublikasining asosiy yer-ekologik qonunchiligi .**
- 4. Agroekotizimlarning rivojlanish qonuniyatlari.**
- 5. Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli.**

O'tilgan mavzularni takrorlash uchun nazorat savollari

1.O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining Atrof muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi moddalari mazmunini tushuntiring.

2.O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida" qonunining maqsad va vazifalarini tushuntiring.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi vakolatlariga nimalar kiradi?

4.O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasining atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi vakolatlariga nimalar kiradi?

**Agroekotizimlarning
rivojlanish
qonuniyatlariga
quyidagilar kiradi:**

Optimum qonuni

Har bir omilning turli xil qishloq xo'jalik ekinlariga va hayvonlar turlariga turlicha ta'siri

Qishloq xo'jalik ekinlari va hayvonlarining turlari va navlarining muhitning ekologik omillari ta'siriga javob reaksiyalarning o'zgaruvchanligi, variantlilik va hilma-hilligi

Qishloq xo'jalik ekinlari va hayvonlar har bir ekologik omilga nisbatan mustaqil tarzda moslashadi

Ayrim turlarning ekologik ko'rsatkichlari bir-biriga mos tushmasligi

Omillarning birgalikdagi ta'siri

Cheklovchi omillar qoidasi

OPTIMUM QONUNI

O'zgaruvchan ekologik omillarning qishloq xo'jalik ekinlari va chorva mollariga ijobiy va salbiy ta'siri avvalo uning ta'sir kuchiga bog'liq. Omilning kam yoki ortiqcha ta'siri o'simliklar va hayvonlarning hayot faoliyatiga salbiy ta'sir etadi. O'simliklarning hayvonlar xar bir turi uchun eng qulay ta'sir kuchi ushbu tur uchun optimum zonasi hisoblanadi. Optimumdan qanchalik ko'p uzoqlashsa, o'simliklar (hayvonlar) hayot faoliyati sharoiti shunchalik yomonlashadi. Omil ta'siri natijasida o'simlik (hayvon) yashashi mumkin bo'lgan, maksimal va minimal nuqtalar kritik nuqtalar deb ataladi va omilning ta'sir kuchi ushbu ko'rsatkichlardan yuqori yoki past bo'lsa o'simlik (hayvon) yashay olmaydi.

OPTIMUM QONUNI

Barcha tabiatni tuzish, shu jumladan, yer tuzish tadbirlari ushbu qonuniyatga asosan ishlashi kerak. Faqat shundagina ekologik turg'un agrolandshaftlarni va uning asosida barqaror (**aqli**) ishlab chiqarishni yaratish mumkin. Ayniqsa bu qonunni qishloq xo'jaligini ixtisoslash va joylashtirishda hisobga olish zarur. Sababi, bunda ma'lum mintaqaning ekologik omillaridan kelib chiqib, qishloq xo'jalik ekinlarining, chorva mollarining, mevali daraxtlarning sharoitiga mos turlari, nav va nasllari belgilanadi, xamda ular o'zlari uchun optimal bo'lgan sharoitlarda rivojlanadi.

Har bir omilning turli xil qishloq xo'jalik ekinlariga va hayvonlar turlariga turlicha ta'siri

Har bir ekologik omil qishloq xo'jalik ekinlari va chorva mollari turlariga bir xil ta'sir etmaydi. Bir xil tur uchun optimal bo'lgan ta'sir, boshqa tur uchun pessimum bo'lishi mumkin.

Qishloq xo'jalik ekinlar o'zlarining issiqlikka, namlikka, yorug'likka, rel'efga va boshqalarga bo'lgan talablari bo'yicha bir-birlaridan farq qiladi. Bu omillarning bir ekin uchun optimal ko'rsatkichlari boshqa ekin uchun yomon ta'sir etishi yoki halokatga olib kelishi mumkin. Masalan: sholining optimal sug'orish me'yorini paxta uchun halokatli va teskarisi.

Har bir ekologik omilning ta'sirini bilish har bir xo'jalikda, tumanda, mintaqada yer tuzish chizmalarini va loyihalarini ishlash uchun qishloq xo'jalik ekinlari tarkibini ekologik xavfsiz, optimal tanlash masalasini to'g'ri yechish imkonini beradi.

**Qishloq xo'jalik
ekinlari va
hayvonlarining
turlari va
navlarining muhit
ekologik omillari
ta'siriga javob
reaksiyalarning
o'zgaruvchanligi,
variantlilik va
hilma-hilligi**

Ayrim turlarning chidamlilik darajasi, kritik chegaraviy nuqtalari, optimal va pessimal zonalari bir-birlariga mos kelmaydi. Ulardan ayrimlari ayrim ekologik omillar ta'siriga chidamliroq, ayrimlari chidamsizroq bo'ladi. Shuning uchun ular qurg'oqchilikka, sovuqqa, sho'rlanishga, havoning, suvning, tuproqning ifloslanishiga, issiqlikka va shunga o'xshash boshqalarga chidamliroq yoki chidamsizroq navlar va turlarga bo'linadi. Ularning bu xususiyatlarini bilish samarali qishloq xo'jaligini tashkil etishda, ayniqsa turg'un bo'lmagan iqlim va ekologik sharoitlarga ega mintaqalarda, katta ahamiyat kasb etadi.

**Qishloq xo'jalik
ekinlari va
hayvonlar har bir
ekologik omilga
nisbatan mustaqil
tarzda moslashadi**

Qaysidir omilga nisbatan chidamlilik darajasi boshqa omillarga nisbatan mos kelmaydi. Shuning uchun yer tuzish chizmalari va loyihalarini ishlashda atrof-muhitning har bir omiliga nisbatan ekologik chidamlilik darajasini belgilash va har bir turning, o'simliklar navining va chorva mollari naslining ekologik tavsifini aniqlash va ulardan foydalanish kerak

AYRIM TURLARNING EKOLOGIK KO'RSATKICHLARI BIR-BIRIGA MOS TUSHMASLIGI

Har bir tur, nav va naslning ekologik imkoniyatlari o'ziga xosdir. Shuning uchun barcha qishloq xo'jalik ishlab chiqarishini ixtisoslash bilan bog'liq ishlanmalar va yer tuzish tadbirlari ekiladigan ekinlar turlari, navlarining va mollar nasllarining ekologik ko'rsatkichlarini hisobga olib ishlanishi kerak. Shunday turlar, navlar va nasllarning shundaylarini tanlash kerakki, bir tomondan tabiiy, mehnat va moddiy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlasin, ikkinchi tomondan esa – barqaror agrolandshaftlarni yaratish imkonini bersin

OMILLARNING BIRGALIKDAGI TA'SIRI

Qishloq xo'jalik ekinlari va chorva mollarining atrof muhitning qaysidir omiliga nisbatan optimal zonasi va chidamlilikdagi ta'sirining kuchiga va nisbatiga qarab o'zgarishi mumkin. Omillarning birgalikdagi ta'siri ularning ayrimlarining o'rnini qisman boshqasi qoplashi samarasini yaratadi. Shu bilan bir qatorda, muhit omillari ta'sirini boshqalari hisobiga qoplash o'zining ma'lum chegaralariga ega. Shuning uchun bir omilni boshqasi bilan to'la almashtirish mumkin emas.

Ekologik omillarning birgalikda ta'siri qonuniyatini bilgan holda qishloq xo'jalik ekinlari va chorva mollarining optimal xayot faoliyati uchun sharoit yaratish mumkin. Bunda ayrim omillarning optimal o'lchamlaridan biroz chetga chiqish ham mumkun.

CHEKLOVCHI OMILLAR QOIDASI

Agarda ekalogik omillarning birortasining ko'rsatkichi kritik nuqtalar ko'rsatkichidan tashqariga chiqsa halokat yuz beradi. Shuning uchun yerdan foydalanishni rejalashtirishda hududning u yoki bu tarmoqning rivojlanishini cheklovchi omillarini aniqlash katta ahamiyatga ega. Shu sababli yerdan foydalanishni tashkil etishga yo'naltirilgan yer tuzish xarakterlarida cheklovchi omillarni suniy tarzda moslash yordamida ularning salbiy oqibatlarini tugatish, agar buning iloji bo'lmasa ushbu, nav yoki naslni rejadan chiqarish ko'zda tutiladi. Masalan, O'rta Osiyo mintaqasida asosiy cheklovchi omil – namlik ta'minoti hisoblanadi. Bu yerda tabiiy namlik yetishmasligini sug'orish yordamida tugatish va har bir tur va nav uchun optimal sharoit yaratish mumkin. Yer tuzish loyihalarini amalga oshirishi natijasida hozirgi vaqtda asosan har yili o'zi qayta tiklanmaydigan antropogen ekologik tizim yaratiladi. Madaniy o'simliklarni har yili qaytadan ekish va tarbiyalash kerak. Agar ekish va tarbiyalash ishlari to'xtatilsa oldingi tabiiy ekologik tizimning o'z-o'zidan tiklanish jarayoni boshlanadi. Shuning uchun antropogen ekologik tizimlarni turg'un holda saqlash uchun har yili mehnat va moddiy resurslarni saralash kerak bo'ladi.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Atrof-muhit talablari yer tuzishning barcha bosqichlarida hisobga olinishi kerak: yer uchastkalari va yerdan foydalanishning yer uchastkalarini joylashtirishda; turli ob'ektlarni loyihalash va qurishda; yer va ob'ektlarni ekspluatatsiya qilishda. Yer uchastkalari va yer uchastkalarini, shu jumladan qishloq xo'jaligi ob'ektlarini joylashtirishda ob'ektning joylashgan joyini oldindan tasdiqlash, yer uchastkasini joyda ajratib berish va uni tasdiqlovchi hujjatlarni berish uchun amaldagi qonun hujjatlarida belgilangan tartiblarga rioya qilish kerak. tadbirkorlik subektining ushbu yer uchastkasini O'zbekiston Yer kodeksining 33-moddasi asosida o'zlashtirish huquqi. Manfaatdor shaxs ob'ektning joylashgan joyini oldindan tasdiqlash to'g'risida iltimos bilan mahalliy ma'muriyatga murojaat qilishi kerak. Bunday holda, yer uchastkalarining taxminiy maydonini asoslash va yerdan foydalanish shartlarini ko'rsatish kerak.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Yer uchastkasini tanlash uchun mahalliy davlat hokimiyati organlarining vakillari, yer egalari, yerdan foydalanuvchilar, ijarachilar, shuningdek nazorat qilish huquqiga ega davlat organlari, yer olishdan manfaatdor bo'lgan korxonalar va tashkilotlar vakillari taklif etiladi. Yerdan foydalanishning ekologik va boshqa oqibatlari, ushbu hudud va uning yer osti boyliklaridan foydalanish istiqbollari, shuningdek ushbu hududda foydalanishning alohida huquqiy rejimiga ega bo'lgan yer uchastkalarining mavjudligi hisobga olinishi kerak. Tekshiruvdan so'ng ob'ektni joylashtirish uchun yer uchastkasini, zarurat tug'ilganda esa uning sanitariya (qo'riqlash) zonasini tanlash to'g'risida dalolatnoma tuziladi. Kartografik materiallar, yer egalari, tomorqa yer egalari, yerdan foydalanuvchilar va ijarachilarning yo'qotishlari, yer uchastkasini olib qo'yish bilan bog'liq qishloq xo'jaligi mahsulotlaridan ko'rilgan zararlarning hisob-kitoblari, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida nazarda tutilgan boshqa tasdiqlash va ekspertiza materiallari aniqlanadi. Hududning kompleks rivojlanishini hisobga olgan holda dalolatnomaga ilova qilinadi

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Viloyat yoki respublika ahamiyatiga molik yangi va mavjud korxonalarni joylashtirishda yuqori turuvchi ma'muriy-hududiy organlarning roziligi talab qilinadi. Yer uchastkasini taqdim etish uchun sanitariya-epidemiologiya xizmati organlari yoki muassasalarining uchastkada joylashgan ob'ektning atrof-muhitga tasirini baholash bo'yicha xulosasi talab qilinadi. Ushbu baholashga asoslanib, mijoz yakuniy qaror qabul qilishdan oldin o'z faoliyatini rejalashtirishning dastlabki bosqichlarida atrof-muhitga qo'yiladigan talablarning butun tartibini ko'rib chiqishi va hisobga olishi mumkin. Ob'ektlarni joylashtirishda ekologik talablar bajarilmagan hollarda yer tuzish, sanitariya-epidemiologiya nazorati va atrof-muhitni muhofaza qilish organlari ob'ektlarni joylashtirishni taqiqlashga haqli. Loyihalash bosqichida loyiha-qidiruv tashkilotlari yerdan va boshqa tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilishni ta'minlashi shart.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Loyihaviy ishlanmalarda, loyiha topshirig'iga muvofiq, ishga tushirish majmualari ajratiladi, ular nafaqat asosiy ishlab chiqarish, yordamchi va xizmat ko'rsatish maqsadlariga ega bo'lgan har qanday yerga egalik qilish va yerdan foydalanish ob'ektlarini, balki tozalash inshootlari va ularni muhofaza qilish bilan bog'liq inshootlarni ham o'z ichiga oladi. Atrof-muhit standartlari va ishlab chiqarish chiqindilarini meyorlash usullariga muvofiq, loyiha-smeta hujjatlari ishlab chiqarish chiqindilari va qo'shimcha mahsulotlarni utilizatsiya qilishni, shuningdek ushbu ishlab chiqarishda yo'q qilinishi mumkin bo'lmagan chiqindilar to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etishi kerak. Loyiha ishlab chiqarish jarayonida ham, avariya yuz berganda ham atrof-muhit ifloslanishining oldini olishni, shuningdek, tabiiy muhit uchun salbiy oqibatlarini bartaraf etishni taminlaydigan texnik yechimlarni ko'zda tutishi kerak.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Loyiha-smeta hujjatlarida atmosfera havosini muhofaza qilishning quyidagi masalalari ishlab chiqilishi kerak: suv omborlarini oqava suvlar bilan ifloslanishdan himoya qilish (oqova suvlarni favqulodda oqizishning oldini olish, ruxsat etilgan va vaqtincha kelishilgan oqava suvlarni oqizish bo'yicha takliflar); yer uchastkasini tiklash (rekultivatsiya qilish), unumdor tuproq qatlamidan foydalanish, yer osti boyliklari va hayvonot dunyosini muhofaza qilish. Loyihadan oldingi va loyiha-smeta hujjatlarida obekt joylashgan joyning hududni rivojlantirishning uzoq muddatli dasturiga muvofiqligi, joylashgan obektning xo'jalik faoliyatining ekologik xavflilik baholanishi kerak, uning atrof-muhit va inson salomatligiga tasirining ko'lami va tabiati aniqlanishi kerak. Ushbu hujjatlar obektning tavsiya etilgan joylashuvi hududidagi ekologik vaziyat to'g'risidagi malumotlarni, shu jumladan aholi yashash punktlari, tuman tabiiy-hududiy majmuasining barqarorligini baholashni o'z ichiga olishi kerak. Shunday qilib, korxonalarini aholi punktlari chegaralariga joylashtirishda ular atrofida sanitariya muhofazasi zonalarini tashkil etish zarur.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Yerga egalik qilish va yerdan foydalanish hududida obektlarni qurish jarayonida atrof-muhitni muhofaza qilish chora-tadbirlariga quyidagilar kiradi: tabiiy resurslarning yo'qolishining oldini olish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, tuproqqa zararli chiqindilarning oldini olish yoki ularni tozalash. Bundan tashqari, mavjud obektlar hududida loyiha-smeta hujjatlarida nazarda tutilmagan daraxt va buta o'simliklarini yo'q qilishga, yer osti suvlarining tartibsiz chiqib ketishiga yo'l qo'yilmaydi, eroziya jarayonlari vujudga kelmasligi uchun qurilish obektlaridan suvni suvdan himoyalalmagan qiyaliklarga chiqarish taqiqlanadi. Ekologik nazorat, sanitariya-epidemiologiya nazorati organlari va loyihalash tashkilotlari korxonalar, inshootlar va boshqa obektlarni qurishda loyiha qarorlarining bajarilishini nazorat qiladilar.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Loyihaviy qarorlardan chetga chiqqan taqdirda, “O‘zdaverloyiha” DILI yoki boshqa bo‘limlar loyiha va me‘yoriy hujjatlar talablarini buzgan holda amalga oshirilgan ishlarni tugatish to‘g‘risida ko‘rsatma berishga haqli. Nazorat qiluvchi organlar binolar va inshootlarni qurish va rekonstruksiya qilish, yerning unumdor qatlamini qirqib olish va saqlash, yashil maydonlarni rekonstruksiya qilish yoki ekish jarayonida normativ ekologik talablarga rioya etilishini tekshirishni amalga oshiradi hamda ularni ishga tushirishga tayyorlash va sozlash ustidan nazoratni amalga oshiradi. Vakolatli davlat organlari tekshiruvlar natijalari bo‘yicha aniqlangan ekologik va sanitariya normalari va qoidalarini buzish holatlarini bartaraf etish to‘g‘risida buyruq chiqaradi. Belgilangan muddatda qoidabuzarliklar bartaraf etilmasa, nazorat va nazorat organlari qurilishni to‘xtatib turish to‘g‘risida qaror qabul qilishlari mumkin.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Loyihada koʻzda tutilgan barcha ekologik talablar toʻliq bajarilgan taqdirda korxonalar, inshootlar va boshqa ishlab chiqarish obektlarini foydalanishga topshirish qabul komissiyalarining dalolatnomalari asosida amalga oshiriladi. Komissiyalar tarkibiga Oʻzbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi maxsus vakolatli davlat organlari, jumladan, Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish Davlat qoʻmitasi, Qishloq xoʻjaligi vazirligi va Oʻzbekiston Respublikasi Soliq qoʻmitasi huzuridagi Kadastr agentligi vakillari kiritiladi. Taʼkidlash joizki, zamonaviy texnologiyalar bilan taʼminlanmagan, xavfli chiqindilarni tozalash, zararsizlantirish va yoʻq qilish boʻyicha inshoot va inshootlar, atrof-muhitning ifloslanishini nazorat qilish vositalari bilan jihozlanmagan ob'ektlarni foydalanishga topshirish taqiqlanadi.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Bundan tashqari, agar yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, atrof-muhitni yaxshilash bo'yicha zarur ishlar tugallanmagan bo'lsa, bunday obektlardan foydalanish ham taqiqlanadi. Ekologik talablar o'z hududida yer uchastkalari, ekspluatatsiya qilinadigan obektlar va inshootlardan foydalanishda alohida ahamiyatga ega. Korxonalar, tashkilotlar, jismoniy shaxslar texnologik rejimga rioya qilishlari, ekologik toza texnologiyalardan foydalanishlari, tabiatni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va takror ishlab chiqarish, atrof-muhitni yaxshilash talablarini bajarishlari shart. Tozalash inshootlari, zararsizlantirish va chiqindilarni yo'q qilish vositalarining ishlashi ishonchli va samarali bo'lishi kerak. Yerlar, yer osti boyliklari, suvlar, o'rmonlar va boshqa o'simliklarni, hayvonot dunyosini muhofaza qilish, tabiiy resurslarni takror ishlab chiqarish choralarini ko'rish zarur.

Ekologik jihatdan barqaror yerdan foydalanishni tashkil etishda yer tuzishning roli

Yer qonunchiligida qishloq xo'jaligi va boshqa yerlarning sanoat chiqindilari bilan ifloslanishining oldini olish talabi mavjud. Yer egalari, yer egalari va yerdan foydalanuvchilar, shu jumladan ijarachilar yerni o'z ishlab chiqarish chiqindilari, kimyoviy va radioaktiv moddalar bilan ifloslanishidan o'z mablag'lari hisobidan himoya qilishlari shart. Tuproqning ifloslanishini baholash mezonini tuproqdagi zararli kimyoviy, bakterial, parazitlar-bakterial va radioaktiv moddalarning ruxsat etilgan maksimal kontsentratsiyasi standartlari hisoblanadi. Aholining xavfsizligini taminlash va sanoat, transport va boshqa ob'ektlarning ishlashi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish uchun yer qonunchiligi korxonalar atrofida foydalanishning alohida shartlari (qo'riqlash, himoya qilish, sanitariya zonalarini tashkil etish va boshqalar) bo'lgan hududlarni tashkil etish imkoniyatini nazarda tutadi.. Korxonalar yerning buzilishi bilan bog'liq ishlarni amalga oshirgan hollarda ular unumdor tuproq qatlamini olib tashlash, undan foydalanish va saqlanishini taminlashi, ish tugagandan so'ng esa buzilgan yerlarni qayta ishlashga, unumdorligini va boshqa foydali xususiyatlarini tiklashga majburdir.

Nazorat savollari

1. Agroekotizimlarning qanday rivojlanish qonuniyatlarini bilasiz?
2. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan huquqiy holat asosida foydalanishda qishloq xo'jaligining roli nimalarda namoyon bo'ladi?
3. Agroekotizimlarning qanday rivojlanish qonuniyatlarini bilasiz?
4. Optimum qonuni nimani anglatadi?
5. Har bir omilning turli xil qishloq xo'jalik ekinlariga va hayvonlar turlariga turlicha ta'siri qonuni nimani anglatadi?
6. Qishloq xo'jalik ekinlari va hayvonlarining turlari va navlarining muhit ekologik omillari ta'siriga javob reaksiyalarning o'zgaruvchanligi, variantlilik va hilma-hilligi qonuni nimani anglatadi?
7. Ayrim turlarning ekologik ko'rsatkichlari bir-biriga mos tushmasligi qonuni nimani anglatadi?
8. Omillarning birgalikdagi ta'siri qonuni nimani anglatadi?
9. Cheklovchi omillar qoidasi nimani anglatadi?

Mavzuni o'zlashtirish bo'yicha tavsiya qilinadigan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar:

1. Баратов П. Табиатни муҳофаза қилиш. Т.: «Ўқитувчи», 1991, 254 б
2. Константинов В.М. Экологические основы природопользования / В.М. Константинов, Ю.Б. Челидзе. – М.: Академия, 2001. – 208с
3. Мустафоев С, Ортиқов С, Сувонов Р. Умумий экология. Т.:2006.

Qo'shimcha adabiyotlar :

4. Полищук О.Н. Основы экологии и природопользования: учебн. пособие. / О.Н. Полищук. - СПб.: Проспект Науки, 2011. – 144 с.
5. P.S.Sultonov.Экология va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. «MU SIQA » nashriyoti.2007,-240 b

Internet resurslari:

[1.http://www, Ziyonet. Uz/.](http://www.Ziyonet.Uz/)

[2. http:// www, guz. Ru/](http://www.guz.Ru/)

E'TIBORINGIZ UCHUN RAXMAT!!!

Muqqumov Abdug'ani
Muratovich

“Yerdan foydalanish”
kafedrası

+ 998 945811900

a.mukumov@tiame.uz

@Abdugani Muqumov